

سلسله درس های محدودیت

حلقه چهاردهم

کیفیت دعا

دکتر سید محمد بنی هاشمی

این حلقه به نیابت از:
محدّث باخلاص
شیخ عباس قمی رحمته الله
به پیشگاه:
نخستین فدائی سیدالشّهدا علیه السلام
جناب حرّبن یزید ریاحی رحمته الله
تقدیم می‌گردد.

فهرست مطالب

فصل اول: چگونگی دعا برای امام مهدی علیه السلام	۱۳
درس اول: یأس از خلق و اقبال قلبی	۱۳
۱ - یأس کامل از خلق	۱۳
۲ - اقبال قلبی در دعا	۱۷
اولین عامل مؤثر در اقبال قلبی: مهم بودن تعجیل فرج امام عصر علیه السلام	
برای دعا کننده	۱۸
دومین عامل مؤثر در اقبال قلبی: اعتقاد عمیق به تأثیر دعا در تعجیل	
فرج امام زمان علیه السلام	۲۰
درس دوم: رقت قلب و تحصیل تقوا	۲۳
۳ - رقت قلب	۲۳
مواقع پیدایش رقت قلب در انسان	۲۴
استفاده از حال رقت قلب در دعا برای تعجیل فرج	۲۶
۴ - تحصیل تقوا و تهذیب نفس	۲۸
پرهیز از گناه به خاطر مستجاب شدن دعا در حق امام زمان علیه السلام	۳۰
درس سوم: توجه به حق الناس و تحصیل معرفت	۳۵

۳۵	۵ - بر عهده نداشتن حق الناس
۳۹	۶ - معرفت به امام عصر علیه السلام و شکر نعمت وجودی ایشان
۴۲	درس چهارم: اصرار در دعا
۴۲	۷ - الحاح و اصرار و دوری از سستی
۴۳	عوامل مؤثر در پیدایش حالت اصرار در دعا
۴۴	نمودهای مختلف اصرار در دعا
۴۷	توسل به اهل بیت علیهم السلام در دعای عبرات
۵۴	درس پنجم: گریه و زاری
۵۴	۸ - بکاء، ضجّه، تضرّع و ابتهال
۵۵	زمینه سازی برای ایجاد حال بکاء در دعا
۵۷	چگونگی پیدایش حال ضجّه و تضرّع
۵۹	بکاء و ابتهال امام عصر علیه السلام در دعای عبرات
۶۳	درس ششم: توجه به مظان اجابت دعا و نیابت
۶۳	۹ - دعا در حالات مختلفی که وعده اجابتش داده شده
۷۰	۱۰ - نیابت از زندگان و مردگان
۷۴	پرسش های مفهومی از درس های ۱ تا ۶
۷۵	فصل دوم: دعای مأثور و غیر مأثور برای امام زمان علیه السلام
۷۵	درس هفتم: مقایسه دعای مأثور و دعای غیر مأثور
۷۶	الف - دعا های غیر مأثور
۷۸	مقایسه دعای غیر مأثور همراه با حضور قلب با دعای مأثور بدون آن
۸۱	ب - دعا های مأثور
۸۱	برتری دعا های مأثور بر غیر مأثور
۸۴	درس هشتم: اهتمام ائمه طاهرين علیهم السلام به دعا در حق امام عصر علیه السلام
۸۶	مضامین دعا های ائمه: در حق امام عصر علیه السلام
۸۷	دعای امام عصر علیه السلام برای تعجیل فرج خویش
۹۰	دعای ارواح پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام در حق امام عصر علیه السلام
۹۴	درس نهم: دعا در قنوت و سجده
۹۴	۱ - دعا در قنوت نماز
۹۵	دعا در قنوت نماز وتر
۹۷	دعای قنوت نماز جمعه
۹۸	۲ - دعا در حال سجده
۱۰۱	درس دهم: دعا در تعقیب نمازها (۱)
۱۰۱	۳ - دعا در تعقیب نماز
۱۰۴	تعقیب اول برای نماز واجب
۱۰۵	تعقیب دوم برای نماز واجب
۱۰۸	تعقیب سوم در نمازهای واجب
۱۰۹	تجدید عهد با امام عصر علیه السلام بعد از نماز واجب
۱۱۱	درس یازدهم: دعا در تعقیب نمازها (۲)
۱۱۱	تعقیب نماز ظهر
۱۱۵	تعقیب نماز عصر
۱۱۹	تعقیب نماز صبح و ظهر
۱۲۰	تعقیب دو رکعت اول نماز شب
۱۲۲	درس دوازدهم: زمان های مناسب دعا (۱)
۱۲۲	۴ - دعا در زمان های مناسب
۱۲۲	دعا در صبح و شام
۱۲۵	پیدا کردن فرصت برای دعا
۱۲۶	دعای عهد روزانه
۱۲۸	دعا در شب و روز جمعه
۱۳۶	درس سیزدهم: زمان های مناسب دعا (۲)

۲۰۹	دعا در حرم مطهر رضوی
۲۱۱	دعا در زیر قبة سیدالشهداء (ع)
۲۱۴	دعا در مشاهد مشرفه
۲۱۵	دعا در مساجد کوفه، سهله و ...
۲۱۸	درس بیستم: دیگر دعا‌های مأثور
۲۱۸	۶- دعا‌های غیر مقتید به زمان یا مکان خاص
۲۱۸	ذکر صلوات بر حضرت زهرا (ع)
۲۱۹	دعای امام رضا (ع) در حق حضرت صاحب الزمان (ع)
۲۲۰	صلوات ابوالحسن ضرب اصفهانی
۲۲۷	۷- دعای عهد با امام زمان (ع)
۲۲۹	گفتگوی پایانی
۲۳۴	پرسش‌های مفهومی از درس‌های ۷ تا ۲۰
۲۳۵	فهرست منابع

۱۳۶	دعا در عصر روز دوشنبه و پنجشنبه
۱۴۳	دعا در روز عید غدیر
۱۴۸	دعای ندبه در عید غدیر
۱۵۲	درس چهاردهم: زمان‌های مناسب دعا (۳)
۱۵۲	دعا در عید فطر و قربان
۱۵۴	عدم توفیق کامل مسلمانان برای عید فطر و قربان
۱۵۶	دو نمونه از دعا‌های مأثور در روز عید
۱۵۸	دعا در روز عرفه
۱۶۴	درس پانزدهم: زمان‌های مناسب دعا (۴)
۱۶۴	دعا در ماه مبارک رمضان
۱۷۳	دعا در شب و روز نیمه شعبان
۱۷۶	دعای روز دحو الارض
۱۷۸	درس شانزدهم: زمان‌های مناسب دعا (۵)
۱۷۸	دعا در روز عاشورا
۱۷۹	خداوند: طالب خون حسین (ع)
۱۸۱	امام عصر (ع): خونخواه ابی عبدالله الحسین (ع)
۱۸۲	مؤمنان: طلب کنندگان خون امام حسین (ع)
۱۸۵	بهترین عمل در روز عاشورا
۱۹۲	درس هفدهم: مکان‌های مناسب دعا (۱)
۱۹۲	۵- دعا در مکان‌های مناسب
۱۹۲	دعا در مسجدالحرام
۱۹۵	دعا در سرزمین عرفات
۲۰۱	درس هجدهم: مکان‌های مناسب دعا (۲)
۲۰۱	دعا در حرم مطهر سامرا و سرداب
۲۰۹	درس نوزدهم: مکان‌های مناسب دعا (۳)

فصل ۱

چگونگی دعا برای امام مهدی علیه السلام

درس اول: یأس از خلق و اقبال قلبی

در این فصل به بیان آدابی درباره دعا در حق امام زمان علیه السلام می پردازیم که رعایت آنها شرایط بهتری برای اجابت آن فراهم می سازد. بیشتر این آداب در دو حلقه گذشته به مناسبت موضوع به صورت کلی مطرح شده است. در اینجا تا کید بیشتر بر رعایت آنها در خصوص دعا برای امام عصر علیه السلام می باشد و توضیحات خاص این موضوع مطرح می شود. ما هم این آداب را ذیل ۱۰ عنوان ذکر می کنیم.

۱ - یأس کامل از خلق

اولین شرطی که به عنوان یک ادب قلبی در دعا به پیشگاه الهی مطرح شد، ناامیدی از خلق خداست.^۱ مطابق حدیث قدسی، خدای

پس از آگاهی از انگیزه های دعا برای امام عصر علیه السلام و توجه به ضرورت و آثار این عمل شریف، در این حلقه به بحث درباره کیفیت دعا برای آن وجود مقدس می پردازیم. برای این منظور ابتدا آدابی را که باید در دعا کردن برای ایشان رعایت شود، مطرح می کنیم و سپس به بیان اهمیت دعا های غیر مأثور و معرفتی اهم دعا های مأثور درباره آن حضرت خواهیم پرداخت.

۱. رجوع شود به درس اول از حلقه پیشین.

خدا را ندارد؛ ولی دومی چون اتکای چندانی به خودش ندارد، علی القاعده امید بیشتری به دستگیری خداوند دارد. حالت انقطاع (بریدن) از خلق به سوی خداوند در وقتی که انسان دست خود را خالی می‌بیند، بیشتر و بهتر برایش حاصل می‌شود. از همین جهت است که دومی چون حسابی برای خود و تلاش‌هایش باز نمی‌کند، کسب رتبه خوب در کنکور را یک کار خدایی می‌بیند و با حال انقطاع بیشتری دعا می‌کند؛ در حالی که فرد اول چون خود را چنان نیازمند دعا احساس نمی‌کند، حال انقطاعش معمولاً کمتر است. البته سفارش ائمه علیهم السلام این است که انسان نباید فریب فراهم بودن شرایط - به حساب ظاهری - را بخورد و این باعث شود که بر وجود اسباب و وسائط تکیه و اتکا نماید. هر چه معرفت انسان به قدرت الهی بیشتر و عمیق‌تر باشد، حساب کمتری روی وجود شرایط و اسباب ظاهری باز می‌کند و در این صورت است که آن فرد اول هم می‌تواند - با داشتن معرفت صحیح - با حال انقطاع کامل به پیشگاه خداوند دعا کند.

با توجه به این مثال روشن می‌شود که هر چه کار خدایی‌تر باشد، حال یأس از خلق و انقطاع کامل به سوی خداوند بهتر و راحت‌تر حاصل می‌شود و شرایط اجابت دعا زودتر فراهم می‌گردد. با این ترتیب می‌توانیم بگوییم که چون طبق آیات و روایات، ظهور امام عصر علیه السلام و تحقق وعده‌های الهی در آن زمان یک کار خدایی و غیر بشری خواهد بود، دعا برای تعجیل فرج همراه با یأس کامل از خلق و انقطاع به سوی خداوند می‌باشد.

اگر انسان به الهی بودن امر ظهور حضرت توجّه و باور عمیق پیدا

متعال از حضرت عیسی علیه السلام خواسته بود که وقتی دعا می‌کند، حال غریقی را که هیچ فریادری ندارد، داشته باشد^۱ و به هیچکس جز خدای متعال امید نبندد. در این صورت است که هر چه از خدا بخواهد به او عطا می‌فرماید.^۲

رعایت این ادب در همه دعا‌های انسان هم ممکن است و هم مطلوب؛ چه دعا برای انجام کار بشری باشد و چه یک کار خدایی.^۳ در کارهای بشری مقدمات اختیاری‌ای که بشر فراهم می‌کند، انتظار طبیعی برای تحقق نتیجه را به وجود می‌آورد، اما در کارهای خدایی با وجود مقدمه چینی‌های بشری نتیجه‌ای که به دست می‌آید، بسیار برتر از انتظاری است که آن مقدمات ایجاد می‌کند. به عنوان مثال کسی که برای قبولی در کنکور دانشگاه زحمت زیادی می‌کشد و پایه علمی مناسبی هم دارد، طبیعتاً هم خودش و هم دیگران انتظار دارند که رتبه‌اش در کنکور، رتبه بالایی باشد. برعکس، کسی که سطح علمی خوبی در طول تحصیل دبیرستان و پیش‌دانشگاهی نداشته و تلاش زیادی هم در جهت آماده کردن خود برای شرکت در کنکور نکرده است، به روال عادی و طبیعی، انتظار کسب رتبه بالایی در کنکور ندارد. این دو فرد ممکن است برای قبولی و به دست آوردن رتبه خوب در کنکور دعا کنند، اما معمولاً حال متفاوتی در دعای خود دارند. اولی به دلیل شرایط خوبی که دارد، معمولاً حالت ناامیدی و یأس کامل از غیر

۱. بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۳۱۴، ح ۱۱.

۲. همان، ح ۱۹.

۳. تعریف کار بشری و کار خدایی در درس نوزدهم از حلقه نهم آمده است.

۲ - اقبال قلبی در دعا

دومین عملی که رعایت آن در بهتر شدن دعا برای امام عصر عج بسیار مؤثر می‌باشد، اقبال قلبی در دعاست. این امر به عنوان اولین شرط اجابت دعا مورد بحث قرار گرفت.^۱ مقصود از اقبال قلبی این است که وقتی انسان چیزی را به زبان از خداوند طلب می‌کند، با روح و قلب خود نیز همان را بخواهد. اگر در همه حال قلبش متوجه مطلوبش نیست، لااقل در هنگام دعا کردن خواسته دلش را به زبان بیاورد. مبادا فقط به زبان چیزی را بگوید، اما قلبش رو به سوی آن نداشته باشد.

در دعا برای امام عصر عج - به خصوص در تعجیل فرج آن حضرت - باید به رعایت این شرط توجه کافی نماییم. آیا وقتی خداوند را می‌خوانیم تا فرج مولایمان را به جلو اندازد، روح و قلب ما هم این خواندن را همراهی می‌کند یا فقط لقلقهٔ زبانمان است؟ معمولاً اگر تحقق چیزی برایمان اهمیت داشته باشد و دلبستگی روحی به آن داشته باشیم، اقبال قلبی مان در هنگام خواستن آن بیشتر و عمیق تر است. همچنین اگر نفس دعا کردن برای مایک عمل با ارزش و اساسی تلقی شود و آن را ناچیز و کم ارزش ندانیم، در هنگام دعا اقبال قلبی بیشتری خواهیم داشت. کسی که قلباً حساب زیادی برای دعا باز نمی‌کند و آن را مهم و تعیین کنندهٔ اصلی نمی‌داند، به طور طبیعی در وقت دعا توجه و اقبال روحی کمتری خواهد داشت.

کند، خود به خود برای آنچه به عنوان ادای تکلیف در زمان غیبت انجام می‌دهد - با وجود اهمیت و لزوم آن - حسابی باز نمی‌کند و بر آن، اتکایی نخواهد داشت. در این صورت وقتی تحقق فرج مولایش را از خداوند می‌طلبد، حال غریقی را دارد که هیچ فریادری برای خود نمی‌شناسد و امیدی به هیچ چیز و هیچکس جز خداوند متعال نمی‌بندد. این گونه دعا کردن برای تعجیل فرج حال خاصی در فرد ایجاد می‌کند که همین حال شرایط بهتری برای اجابت دعا فراهم می‌آورد. اکنون سؤال این است که آیا دعاها برای تعجیل فرج امام عصر عج این گونه است؟ چند درصد شیعیان، اهل دعا برای جلو افتادن ظهور امام عج هستند و از میان آنها چند درصدشان در دعاها خود، چنین حالی دارند؟ آیا تا کنون اتفاق افتاده است که یک دعای ما - بلکه فقط یک دعا - برای تعجیل فرج امام عصر عج همچون دعای بیچاره و در مانده‌ای باشد که برای شفای بیمار سرطانی‌اش - وقتی از همهٔ اسباب و راه‌های عادی شفا گرفتن قطع امید کرده است - خدا را می‌خواند؟

متأسفانه دوستداران امام زمان عج یا چنانکه باید، اهل دعا برای تعجیل فرج نیستند و یا اگر هستند، نوعاً با حال انقطاع کامل به سوی خداوند دعا نمی‌کنند. شاید یکی از عوامل مستجاب نشدن دعاهاشان، همین عدم انقطاع باشد. به هر حال خوب است در کیفیت دعاهايمان برای حضرت تجدید نظر جدی کنیم و با عمق بخشیدن به باور خود، به استقبال حال یأس از خلق برویم و این ادب قلبی دعا کردن را بهتر در خود ایجاد نماییم تا امیدمان به اجابت دعاهايمان بیشتر گردد.

۱. درس شانزدهم از حلقهٔ دوازدهم.

اولین عامل مؤثر در اقبال قلبی:

مهم بودن تعجیل فرج امام عصر علیه السلام برای دعاکننده

حال بنگریم آیا تعجیل فرج امام زمان علیه السلام برای مایک امر مهم و اساسی به حساب می آید یا خیر. اگر بخواهیم به این سؤال پاسخ درستی بدهیم، باید آن را با امور دیگری که در زندگی برایمان اهمیت دارد، مقایسه کنیم. هر کس ببیند با توجه به شرایط خاص خود، چه چیزهایی برایش در درجه اول اهمیت قرار دارد. مثلاً برای عموم انسان ها شغلشان اهمیت خاصی دارد؛ چون محل درآمد و وسیله امر معاششان می باشد. بنابراین اموری که به اصل شغلشان یا حیثیت شغلی شان مربوط می شود، برای آنان مهم تلقی می شود. نشانه این اهمیت دادن آن است که اگر کاری باعث ضربه زدن به اصل شغل آنها شود یا ایشان را از لحاظ شغلی نزد همکاران خود بی اعتبار کند، به شدت نسبت به آن عکس العمل نشان می دهند. با این حساب طبیعی است که اگر مشکلی برای شغلشان پیدا شود، مثلاً به نحوی شغل آنها به مخاطره افتد یا حیثیت شغلی شان لگه دار شود، با اقبال قلبی کامل دست به دعا بلند کرده، با همه روح و جان شان از خدا رفع مشکلشان را می طلبند. تقریباً محال است که کسی گرفتاری جدی شغلی - آن شغلی که اصل درآمدش به آن وابسته است - پیدا کند و وقتی برای رفع آن دعا می کند، حواسش به دعایش نباشد و قلبش زبانش را همراهی نکند. چنین کسی در وقتی که دعا نمی کند هم قلبش مشغول گرفتاریش است؛ چه برسد به زمان دعا کردن که به طریق اولی دلش متوجه چیز دیگری نیست.

اکنون بیاییم مقایسه کنیم و ببینیم آیا ما دوستان امام زمان علیه السلام گرفتاری غیبت ایشان را به اندازه گرفتاری شغلی مان مهم می دانیم؟ آیا از عدم حضور علنی آن حضرت، نصف اندازه ای که کسب و کارمان به مخاطره افتد، پریشان شده ایم؟ آیا به سامان نبودن اوضاع و احوال ما در غیبت مولایمان به اندازه به هم خوردن وضعیت شغلی مان، ما را ناراحت و گرفتار کرده است؟ پاسخ ما به این پرسش ها تعیین کننده طبیعی میزان اقبال قلبی ما در دعا برای تعجیل فرج امام زمان علیه السلام است. اگر غیبت طولانی امام عصر علیه السلام نصف یا حتی ثلث اندازه ای که گرفتاری شغلی مان ناراحتان می کند، پریشانمان کرده باشد، طبیعتاً در دعا برای رفع غیبت آن حضرت تا حدی توجه و اقبال قلبی خواهیم داشت و اگر چنین نباشد، باید فکر دیگری به حال خود بکنیم.

فکر دیگر می تواند این باشد که از جنبه معرفتی ارتباط روحی خود را با امام زمان علیه السلام اصلاح کنیم تا آنچه برایمان مهم نیست، اهمیت یابد یا آنچه کمتر مهم است، اهمیت بیشتری پیدا کند. اگر غیبت امام عصر علیه السلام برای ما نصف اندازه گرفتاری شغلی مان اهمیت ندارد، نشانگر عدم معرفت صحیح ما به آن حضرت و جایگاه رفیع امامت در اعتقاد شیعی ماست. باید به اصلاح و تصحیح اعتقاد خود به امامت و امام علیه السلام پردازیم. اگر در برداشتن این قدم موفق شویم، به طور طبیعی هم اهل دعا برای امام زمان علیه السلام و تعجیل فرج ایشان خواهیم شد و هم اقبال قلبی ما در دعا محقق می گردد. کسی که از داشتن چنین معرفت و حال روحی محروم است، در هنگام دعا اقبال قلبی کامل نخواهد داشت و تنها کاری که از دستش بر می آید، این است که با تلقین فکری و روحی

در وقت دعا کردن تا حدی حال اقبال قلبی را در خود ایجاد نماید؛ یعنی با تمرکز دادن حواس خود و ایجاد شرایط مطلوب تر از جهت حال و هوای معنوی سعی کند لااقل در هنگام دعا کردن، دل و جان خود را با زبان خود همراه و هماهنگ کند. دعا با چنین حال و هوایی علاوه بر اینکه به اجابت نزدیک تر است، در روح و روان دعا کننده نیز اثر می گذارد و اتصال قلبی او را با مطلوب خود عمیق تر و محکم تر می سازد. تکرار این کار، این اتصال را قوی تر می سازد و اگر این گونه دعا کردن به طور منظم در برنامه زندگی فرد قرار بگیرد، کم کم انس قلبی او با امام زمان علیه السلام بیشتر می شود و حال دعا برای تعجیل فرج آن حضرت در او دوام بیشتری پیدا می کند و آنچه برایش اهمیت چندانی نداشت، به تدریج مهم تر و اساسی تر خواهد شد.

دومین عامل مؤثر در اقبال قلبی:

اعتقاد عمیق به تأثیر دعا در تعجیل فرج امام زمان علیه السلام

دومین عاملی که در تقویت اقبال قلبی دعا کننده برای تعجیل فرج امام زمان علیه السلام مؤثر است، اعتقاد و باور عمیق او به تأثیر خاص دعاست. هر عاملی که انسان را در رسیدن به مقصود و مطلوبش کمک کند، دل و جان او را به سوی خود متوجه می سازد. هر قدر تأثیر این عامل را در رساندن او به هدفش بیشتر بداند، در ایجاد آن اهتمام و اقبال قلبی بیشتری هم خواهد داشت. به عنوان مثال کسی که بیماری دارد و به دنبال معالجه و درمان اوست، عوامل مختلفی را که مؤثر در درمان است، می جوید و در میان آنها هر یک را که مؤثرتر بداند، با اهتمام و توجه بیشتری سراغ می گیرد. هر قدر اعتقادش به پزشک معالج و

تشخیص و درمان گری او عمیق تر باشد، فکر و حواسش بیشتر متوجه او می شود و با اقبال قلبی کامل تری به نسخه پزشک دل می دهد و به آن عمل می کند. حال اگر همین اعتقادی که به تأثیر درمان پزشک دارد، به دعا برای شفای بیمارش داشته باشد، همان قدر اقبال قلبی در دعاهایش برای بهبودی آن بیمار خواهد داشت. اگر اعتقاد به تأثیر دعا در شفای بیمار ضعیف شود، اقبال قلبی او در هنگام دعا کمتر و اگر این باور قوی گردد، آن اقبال قلبی هم بیشتر خواهد شد؛ یعنی میزان اقبال قلبی دعا کننده در دعایش بستگی به میزان باور او به تأثیر دعا در رسیدن به مقصودش دارد.

همین امر در باره دعا برای تعجیل فرج امام عصر علیه السلام نیز ساری و جاری است. کسی که باور چندانی به تأثیر دعا در جلو انداختن ظهور آن حضرت ندارد، به طور طبیعی، اقبال قلبی چندانی در دعاهایش برای تعجیل فرج ندارد. هر چه این باور عمیق تر شود، اقبال قلبی دعا کننده هم بیشتر می شود. بنابراین اگر کسی - مطابق فرمایش امام صادق علیه السلام در باره تأثیر ضجه و گریه در تعجیل فرج^۱ - برای دعا نقش تعیین کننده و اصلی در جلو افتادن زمان ظهور امام عصر علیه السلام قائل باشد، خواه ناخواه در هنگام دعا برای تعجیل فرج، روح و روانش متوجه آن است و هرگز با قلب بی توجه و غافل (به تعبیر روایات ساه^۲ یا لاه^۳) زبان به دعا کردن نمی گشاید.

۱. رجوع کنید به درس هفدهم از حلقه گذشته.

۲. اصول کافی، کتاب الدعاء، باب الاقبال علی الدعاء، ح ۱.

۳. همان، ح ۲.

نتیجه کلی بحث این است که برای ایجاد و تقویت طبیعی اقبال قلبی در دعا برای تعجیل فرج باید دو عامل را تقویت کرد: اول این که وابستگی و دلبستگی روحی و معرفتی خود را به امام عصر علیه السلام و جلو افتادن فرج ایشان بیشتر کنیم و دوم اینکه اعتقاد و باور خویش را به تأثیر جدی و عمیق دعا در تعجیل فرج آن حضرت تحکیم نماییم. البته عوامل دیگری هم می تواند در تقویت این اقبال قلبی مؤثر باشد، ولی به نظر می رسد که این دو عامل نقش اساسی تری در بین بقیه عوامل دارند.

درس دوم: رقت قلب و تحصیل تقوا

در درس گذشته در مورد دو ادب از آداب دعا کردن برای امام عصر علیه السلام سخن گفتیم. در ادامه به آداب دیگری می پردازیم.

۳ - رقت قلب

عامل مهم دیگری که در اجابت دعا بسیار مؤثر است، رقت قلب دعا کننده در هنگام دعا است. در گذشته با میزان تأثیر این امر در اجابت دعا تا حدی آشنا شدیم^۱ و دانستیم که طبق فرمایش پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله برای اینکه زودتر خواسته ما مستجاب شود، باید در هنگام رقت قلب به پیشگاه الهی دعا کنیم و به تعبیر ایشان دعا را در آن وقت مغتنم بشماریم.^۲ خود ائمه علیهم السلام به این حقیقت تذکر داده اند که قلب انسان همیشه در یک حال نیست، گاهی حال رقت دارد و گاهی قساوت، گاهی نرم است و گاهی سخت. البته افراد از این جهت یکسان

۱. درس شانزدهم از حلقه دوازدهم.

۲. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۱۳، ح ۱۷.